

УДК 37.014.54:334.02:378(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-7>**Заєць С.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи,
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6133-1087>

Svitlana Zaiets

Institute of Education Content Modernization

ПІДТРИМКА СТУДЕНТСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ

SUPPORT OF STUDENT ENTREPRENEURSHIP IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION: NEED AND STATUS OF IMPLEMENTATION

Анотація. В статті визначено, що формування підприємницької екосистеми в країні, яка перебуває в умовах воєнного стану, потребує подальшого розвитку підприємницького мислення та набуття компетенцій здобувачами вищої освіти та викладачами. У статті обґрунтована роль закладів вищої освіти (ЗВО) у навчанні підприємництва та підтримці студентського підприємництва, з'ясована актуальність потреби в аналізі рівня підприємницьких намірів та оцінці якості університетської інфраструктури підтримки студентського підприємництва. Встановлено, що є можливість участі вітчизняних ЗВО в експертній самооцінці за методикою HEInnovate та оцінці підприємницьких намірів та підприємницької активності студентів за методикою GUESSS. Продемонстрована важливість розвитку підприємницьких компетенцій у здобувачів вищої освіти для найбільш ефективної адаптації у майбутній професійній діяльності. Наведено результати опитування представників адміністрації ЗВО зі 110 закладів вищої освіти. Проаналізовані показники розвитку студентського підприємництва у ЗВО та їх досвід використання інноваційних підприємницьких продуктів. Визначено, що кожен ЗВО проводить окремі заходи щодо підвищення рівня оволодіння студентами підприємницькими компетенціями, проте студентське підприємництво вітчизняних ЗВО перебуває у початковій стадії формування. Більшість ЗВО організаційні підприємницькі структури та додаткові програми освіти у межах зазначеного напрямку планують до запуску у наступному навчальному році. Визначено, що підприємницька активність студентів має вплив на рейтинг та показники ефективності ЗВО у найближчій перспективі. Обґрунтовано можливість підвищення ролі університетів країни у формуванні підприємницьких екосистем та більш продуктивній співпраці із малим підприємництвом завдяки нормативно-правовим, організаційним, економічним та фінансовим заходам. Для розвитку інтеграції ЗВО та бізнесу запропоноване спільне планування освітнього процесу, заснування на території ЗВО стартапів, технопарків, бізнес-інкубаторів з наданням консалтингових, юридичних та інших видів послуг, здійснення моніторингу й самооцінювання особливостей студентського підприємництва.

Ключові слова: студентське підприємництво, академічне підприємництво, інноваційний розвиток, стимулювання, заклад вищої освіти, опитування.

Abstract. The article determined that the formation of an entrepreneurial ecosystem in a country that is under martial law requires the further development of entrepreneurial thinking and the acquisition of competencies by applicants for higher education and teachers. The article substantiates the role of higher education institutions in teaching entrepreneurship and supporting student entrepreneurship, explains the relevance of the need to analyze the level of entrepreneurial intentions and assess the quality of university infrastructure supporting student entrepreneurship. It was established that it is possible for domestic universities to participate in expert self-assessment using the HEInnovate method and assessment of entrepreneurial intentions and entrepreneurial activity of students using the GUESSS method. The importance of the development of entrepreneurial skills in higher education applicants for the most effective adaptation to future professional activity has been demonstrated. The results of a survey of university administration representatives from 110 higher education institutions are presented. Indicators of the development of student entrepreneurship in universities and the experience of using innovative entrepreneurial products are analyzed. It is determined that each institution of higher education conducts separate activities to increase the level of mastery of entrepreneurial skills by students, however, student entrepreneurship at domestic universities is at the initial stage of formation. Most universities plan to launch organizational entrepreneurial structures and additional programs within the framework of the specified direction in the next academic year. It has been established that the entrepreneurial activity of students has an impact on the rating and performance indicators of universities in the near future. The possibilities of increasing the role of the country's universities in the formation of entrepreneurial ecosystems and more productive cooperation with small businesses due to regulatory, legal, organizational, economic and financial measures are substantiated. To develop the integration of universities and business, joint planning of the educational process, placement of startups, technology parks, business incubators with consulting, legal and other types of services on the territory of universities, monitoring and self-assessment of the features of student entrepreneurship are proposed.

Keywords: student entrepreneurship, academic entrepreneurship, innovative development, stimulation, institution of higher education, survey.

Постановка проблеми. Підприємництво має важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни і є одним із джерел економічного зростання, створення робочих місць та підвищення конкурентоспроможності економіки.

В Україні малий та середній бізнес (МСБ) відіграє ключову роль в економіці, забезпечуючи понад 70% доданої вартості, 82,6% зайнятих у економіці працівників та 40% податкових надходжень [1; 2].

В умовах повномасштабного російського вторгнення підприємства МСБ продовжують лишатися вагомим чинником стійкості держави. Малий та середній бізнес може стати фундаментом, на якому відновлюватиметься економіка післявоєнної України.

Підприємці є агентами розвитку, відповідають за просування підприємств і бізнесу, надають динамізму економічній діяльності на своїй території; керують організаційними та технічними змінами, а також просувають інновації та культуру навчання в такому середовищі [3].

Хоча підприємництво і не є панацеєю для економічного зростання, однак ініціативи, що сприяють розвитку малого та середнього підприємництва, можуть забезпечити стабільність та розвиток країн, яких торкнулися конфлікти [4].

Заклади вищої освіти історично завжди були центрами розвитку людської думки, сприяли появі нових технологій, впливали на економічні та соціальні аспекти життя суспільства. Будучи за своєю економічною сутністю структурними елементами інституційної інфраструктури підприємництва, освітні організації підвищують якість підприємницької екосистеми. Це відбувається за рахунок розширеного відтворення не лише академічних, а й бізнес-знань.

Воєнна та післявоєнна відбудова в Україні вимагає великої кількості фахівців, які володіють сучасними технологіями в умовах самостійного оцінювання ситуації та прийняття відповідальних рішень. Одним з ефективних шляхів вирішення цієї проблеми є широке залучення здобувачів вищої освіти до підприємницької діяльності.

Отже, розвиток підприємництва в країні, яка перебуває в умовах воєнного стану, потребує більш системного підходу, розгляду цього явища через призму необхідної зміни нормативного забезпечення студентського підприємництва в ЗВО, так і подальшого розвитку підприємницького мислення та компетенцій здобувачів вищої освіти та викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку академічного підприємництва і підприємницьких закладів вищої освіти присвячено значну кількість наукових праць, зокрема Романовського О. [5; 6], Слатвінської Л. [7] та ін. Проблеми формування підприємницьких екосистем як середовищ зростання бізнесу та участь університетів у підтримці підприємництва розглядали Порев С. [8], Васильєва Т.А., Дерев'яно Ю.М., Лукаш О.А., Матющенко М.М. [9]. Розвиток інноваційних середовищ в університетах, створення умов для сталого розвитку міжуніверситетських стартап центрів та популяризацію молодіжного підприємництва висвітлювали Плеханова Г. [10], Сірий Є. [11], Верес З. [12], Кульчицький І., Кульчицький О. [13] та ін.

Потребу в аналізі рівня підприємницьких намірів та оцінці якості університетської інфраструктури підтримки студентського підприємництва обґрунтовано в працях Солесвік М. [14], Лігоненко Л. [15].

Попри низку праць з питань підприємництва в ЗВО, слід зазначити недостатність узагальнення напрямів співпраці університетів та бізнесу, а також деяку фрагментарність практичного матеріалу. Дослідники здебільшого фокусуються на питаннях наявності підприємницьких структур в ЗВО, унікальних ситуаціях взаємодії, що склалися у конкретних ЗВО, не приділяючи належної уваги аналізу системи взаємовідносин ЗВО та підприємств у комплексі, пропонуванню заходів

для корекції системи підтримки розвитку студентського підприємництва, підготовки програм розвитку академічного підприємництва та бізнес-акселерації у ЗВО.

Наразі бракує достовірних даних щодо співпраці підприємницьких структур із університетами як на рівні юридичних, так і фізичних осіб, збір та систематизацію яких не передбачено нормативними документами в країні, а опитування в окремих ЗВО обмежені конфіденційністю даних.

Мета статті – вивчення досвіду запровадження навчання підприємництву та створення інноваційних підприємницьких структур у сфері вищої освіти, визначення активаторів та перешкод розвитку студентського підприємництва, оцінка ролі та зусиль університетів в їх формуванні та реалізації.

Виклад основного матеріалу. Найбільш відомими моделями, що описують взаємодію між університетами, державою та бізнесом, є модель потрійної спіралі Іцковича Г. [16] та модель підприємницького університету Кларка Б. [17]. Незважаючи на низку концептуальних відмінностей, об'єднує ці підходи розуміння університету як ключового актора у взаємодії з бізнесом та державою, що генерує нові знання, технології та форми підприємництва.

Формування взаємодії між університетами та бізнесом передбачає поступове зростання ступеня залучення університетів та компаній до співпраці. Найбільш відомою класифікацією з моделей розвитку довгострокової взаємодії є модель безперервного партнерства (Partnership Continuum) (рис. 1). Вона демонструє динаміку розвитку взаємодії університетів та бізнесу з погляду зростання рівня залучення суб'єктів. Відповідно до моделі Partnership Continuum запуску досить масштабних ініціатив співробітництва передусім накопичення взаємної довіри, реалізація спільних ініціатив на більш простих рівнях взаємодії.

У ЗВО України довгий час була розповсюджена класична система освіти, яка була націлена на підготовку фахівців, яких не можна, а в деяких випадках (наприклад, при підготовці медичних працівників) навіть небезпечно, допускати до роботи зі спеціальності без проходження підсумкової атестації.

Тому, тривалий час здобувачі вищої освіти в переважній більшості ЗВО не були готові до роботи за фахом під час навчання.

Підприємницька освіта, яка притаманна європейським та американським ЗВО, побудована на тому, що будь-яка людина вже готова до підприємницької діяльності, навіть маючи неповну середню освіту.

З огляду на те, що багато досвідчених бізнесменів, політичних лідерів, економістів і освітян вважають, що сприяння міцній культурі підприємництва максимізує індивідуальний і колективний економічний та соціальний успіх на місцевому, національному та глобальному рівнях, в США було розроблено Національні стандарти змісту підприємницької освіти з метою підготовки молоді й дорослих до успіху в економіці підприємництва [19].

Натомість в Україні, на нашу думку, підприємницький дух у галузі досліджень та інноваційних розробок в ЗВО стимулюється недостатньо. Крім цього, істотним ризиком є розбіжність в інтерпретації інновацій секторами економіки та ЗВО, що призводить до фундаментального нерозуміння з обох сторін та суттєво знижує їх інтерес один до одного, що у результаті гальмує нау-

Рисунок 1 – Модель безперервного партнерства (Partnership Continuum)

Джерело: [18]

ково-технічний розвиток загалом. У цих умовах важливого значення набуває визначення найбільш оптимальних моделей інтеграційної взаємодії університетів та індустріальних партнерів, тиражування найбільш перспективного досвіду студентського підприємництва.

Потужним онлайн-інструментом дослідження підприємницького потенціалу університетів на сьогодні є експертна самооцінка за методикою, розробленою Генеральним директором з освіти та культури Європейської Комісії у партнерстві з OECD для європейських університетів – HEInnovate [20].

HEInnovate є безкоштовним інструментом, що дозволяє ЗВО проводити власне, незалежне оцінювання своєї організації (факультету, кафедри тощо) через вебсайт, за допомогою ряду тверджень, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, включаючи діяльність керівництва, персоналу і зв'язки з бізнесом, що відображають 8 ключових напрямів установи (лідерство та управління; організаційна спроможність; цифрова трансформація та можливості; підприємницьке викладання та навчання; підготовка та підтримка підприємців; підприємницька екосистема та мережі; інтернаціоналізація; вимірювання впливу) і є драйвером для розвитку й інноваційності ЗВО.

ОЕСР публікує огляди для урядів на національному та регіональному рівнях, досліджуючи, як політика може підтримувати та стимулювати університети

у сприянні підприємництву та інноваціям. Українські ЗВО ще не потрапили в такий огляд.

Швейцарський інститут малих підприємств та підприємництва Університету Св. Галлена (Swiss Research Institute of Small Business and Entrepreneurship at the University of St. Gallen) раз на два роки, починаючи з 2003 р., проводить дослідження підприємницьких намірів та підприємницької активності студентів GUESSS (до 2008 р. ISCE – International Survey on Collegiate Entrepreneurship). Наразі проведено дев'ять міжнародних опитувань: у 2003, 2004, 2006, 2008, 2011, 2013/2014, 2016, 2018 та 2021 р. [21].

Основними цілями міжнародного дослідницького проекту GUESSS є: систематичне та тривале спостереження підприємницьких намірів та підприємницької активності студентів в різних країнах; виявлення основних передумов та умов для створення нових підприємств та вибору підприємницької кар'єри; вивчення ролі університетської інфраструктури у формуванні підприємницького духу студентів. Таким чином, проєкт представляє інтерес для різних стейкхолдерів (заінтересантів): для країн – дозволяє зрозуміти умови для розвитку підприємництва та дізнатися ставлення до підприємництва серед студентів; для університетів – дає можливість оцінити, наскільки їх програми навчання та саме середовище сприяють формуванню підприємницьких намірів; для держави та суспільства –

приваблює їх увагу до проблеми підприємництва та створення нових підприємств; для студентів – змушує їх замислитись, якої кар'єри вони прагнуть і намітити свій стратегічний план на довгострокову перспективу.

Дані дослідження GUESS за 2021 р. свідчать, що 47% студентів країн, що потрапили у вибірку опитування, відвідували щонайменше один курс з підприємництва [21]. Це свідчить не лише про зростання інтересу до підприємництва з боку студентів, а й про більш пильну увагу з боку університетів, які пропонують відповідні курси та програми, а також про зацікавленість держави.

Підприємницькі наміри в дослідженні GUESS вимірювалися за допомогою шести тверджень: «Я готовий зробити все, що завгодно, щоб стати підприємцем», «Моя професійна мета – стати підприємцем», «Я готовий(а) зробити всі необхідні зусилля для початку своєї справи та управління своєю власною фірмою», «Я рішуче налаштований(а) на створення своєї фірми в майбутньому», «Я серйозно обмірковую можливість започаткування свого бізнесу», «У мене є серйозний намір якось розпочати свою справу». Студентів просили оцінити ступінь згоди з цими висловлюваннями за 7-бальною шкалою: від 1 повністю не згоден, до 7 – повністю згоден. На основі відповідей були підраховані індекси підприємницьких намірів як середнє арифметичне всіх відповідей. Найбільший індекс був характерний для країн, що розвиваються (Нігерія, Еквадор, Болівія, Панама, Перу), а найменший – для країн з розвиненою економікою (Японія, Німеччина, Швейцарія). Україна знаходиться на 28 місці (з 58 країн) за індексом підприємницьких намірів студентів, який становить 4,03, що відповідає середньому значенню [22].

Індекс підприємницької активності серед тих студентів, які націлені на відкриття своєї фірми обчислювався як сума зроблених кроків від 0 («нічого з перерахованого не було зроблено») до 10, де 10 – максимально можлива кількість вжитих дій з перелічених (продано продукт/послугу; зареєстровано фірму; подано заявку на реєстрацію патенту, авторського права, товарного знаку; зроблено спроби отримати доступ до зовнішнього фінансування; придбано необхідні матеріали та обладнання; запущено маркетингові заходи; розпочато розробку продукту/послуги; написано бізнес-план; зібрано інформацію про ринки/конкурентів; обговорено продукт/бізнес-ідею з потенційними клієнтами). В результаті, на підставі зроблених обчислень, були отримані такі результати: найвищий індекс підприємницької активності характерний для Бразилії, Швеції та Колумбії, а найменший – для Нігерії, Катару та Тунісу. Для України індекс є низьким і складає 1,91 [22].

Попри низькі показники (які можуть бути пов'язані з незначною кількістю українських респондентів), все ж Україна має достатній рівень розвитку людського капіталу, належний рівень знань, ресурси та насагу, необхідні для суттєвого стрибка в напрямку розвитку академічного підприємництва. Але, для цього необхідні спільні зусилля інституцій та людей. При багатьох українських ЗВО існують наукові парки, бізнес-інкубатори та інші аналогічні структури, однак в сучасних складних умовах жоден з ЗВО не має достатніх ресурсів та спроможностей для їх повноцінного функціонування.

Вітчизняним університетам бракує чіткої політики роботи зі здобувачами вищої освіти та їх залучення на всіх стадіях інноваційного проекту. Автономія ЗВО повинна

базуватись на диверсифікації джерел фінансування наукових досліджень. Для досягнення цієї мети, університетам бажано було б здійснювати діагностику та самооцінювання стану напрямів підприємницької діяльності університету, розробляти детальний план дій щодо розвитку підприємницької екосистеми, базуючись на досвіді різних ЗВО.

Питання розвитку підприємницького середовища, зміцнення позицій малого та середнього бізнесу на ринку, поширення навчальних програм з питань ведення бізнесу та підприємництва незмінно входять до порядку денного різних стратегічних документів, тому виникає необхідність отримувати зворотний зв'язок від стейкхолдерів/учасників процесу формування підприємницького середовища, відстежувати успішність зусиль, що застосовуються. Необхідні інструменти, які допомагатимуть виявляти різні тенденції підприємницької діяльності серед студентства.

З метою отримання оперативної інформації для аналізу тенденцій, що характеризують діяльність ЗВО, виявлення підходів і стратегій, новацій у сфері вищої освіти, які дозволяють ЗВО досягати високих освітніх та наукових результатів Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» у квітні-червні 2023 року провела серед адміністрації ЗВО онлайн-опитування на тему: «Впровадження систем менеджменту якості в ЗВО», що виконувалось в межах НДР «Впровадження університетської автономії в контексті децентралізації управління ЗВО, демократизації освітнього процесу».

В анальзованні було отримано 125 відповідей від представників адміністрації ЗВО зі 110 закладів вищої освіти України, з яких: 90 державних ЗВО, 3 – комунальних та 17 – приватних.

Результати онлайн-опитування свідчать, що розвиток підприємництва для переважної більшості ЗВО поки що не став пріоритетним завданням (табл. 1, 2).

Для пояснення цього є ціла низка об'єктивних причин, серед яких воєнний стан, дистанційне навчання, дефіцит кваліфікованих викладацьких кадрів, які крім гарної теоретичної підготовки мають досвід підприємницької діяльності, та ін. Разом з тим, розвиток студентського підприємства залежить не тільки від ініціативи та можливостей ЗВО, а й від ряду проблем, які повинні вирішуватись державними структурами. Серед них: недосконала система оподаткування, відсутність спеціальних заходів державної підтримки та адміністративні бар'єри, відсутність ефективних механізмів фінансово-кредитної підтримки та ін.

Найсприятливіше середовище для розвитку студентського підприємництва складається, на нашу думку, в ЗВО, які входять в Топ 51-100 консолідованого рейтингу-2023, у них виявились більш поширеними існуючі заходи підтримки студентського підприємства або які плануються до запуску в найближчі 1-2 роки.

Також є помітною активність державних та комунальних ЗВО в цьому питанні, в порівнянні з приватними ЗВО (табл. 1, 2).

Менш розповсюдженими у ЗВО є бізнес-інкубатори, стартап-студії, технопарки, проведення конкурсів на кращий проєкт та ін. Проте в третині ЗВО на найближчі 1-2 роки впровадження цих заходів передбачається.

Фінансування студентських підприємницьких проєктів ЗВО або його партнерами наявне у 18,4% опитаних університетів, 44% опитаних планують здійснити запуск у найближчі 1-2 роки (див. табл. 1).

Основними навчальними заходами підтримки студентського підприємництва представники адміністра-

Таблиця 1 – Організаційно-інноваційні інструменти підтримки студентського підприємництва, що існують у ЗВО або плануються до запуску в найближчі 1-2 роки, їх частка у відповідях множинного вибору представників адміністрації по групах ЗВО, %

Стан реалізації	Бізнес-інкубатор	Стартап-студія	Технопарк	Фінансування студентських підприємницьких проєктів ЗВО або його партнерами	Участь ЗВО у заходах з підтримки студентського підприємництва, залучення до освітнього процесу людей з досвідом підприємницької діяльності	Надання обладнання та/або приміщень студентським командам для розвитку їх підприємницьких проєктів
Топ 50 за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (37 ЗВО)						
Вже впроваджується	23,3	36,7	16,7	13,3	56,7	46,7
Заплановано до запуску	46,7	43,3	40,0	43,3	33,3	36,7
Не реалізується і не планується до запуску	30,0	20,0	43,3	43,3	10,0	16,7
Топ 51-100 за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (30 ЗВО)						
Вже впроваджується	45,9	54,1	27,0	27,0	78,4	54,1
Заплановано до запуску	27,0	35,1	21,6	43,2	8,1	35,1
Не реалізується і не планується до запуску	27,0	10,8	51,4	29,7	13,5	10,8
Топ 101+ за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (58 ЗВО)						
Вже впроваджується	13,8	22,4	3,4	15,5	50,0	39,7
Заплановано до запуску	24,1	44,8	20,7	44,8	36,2	39,7
Не реалізується і не планується до запуску	62,1	32,8	75,9	39,7	13,8	20,7
Державні та комунальні (93 ЗВО)						
Вже впроваджується	27,6	37,1	16,2	17,1	59,0	44,8
Заплановано до запуску	31,4	39,0	25,7	43,8	28,6	38,1
Не реалізується і не планується до запуску	41,0	23,8	58,1	39,0	12,4	17,1
Приватні (17 ЗВО)						
Вже впроваджується	15,0	25,0	0,0	25,0	65,0	50,0
Заплановано до запуску	25,0	55,0	25,0	45,0	20,0	35,0
Не реалізується і не планується до запуску	60,0	20,0	75,0	30,0	15,0	15,0
У цілому (110 ЗВО)						
Вже впроваджується	25,6	35,2	13,6	18,4	60,0	45,6
Заплановано до запуску	30,4	41,6	25,6	44,0	27,2	37,6
Не реалізується і не планується до запуску	44,0	23,2	60,8	37,6	12,8	16,8

Джерело: сформовано автором

ції ЗВО вказали проведення обов'язкових та вибіркового курсів в галузі підприємництва для отримання ступеня магістра за однією або кількома ОПП, викладання обов'язкового курсу підприємництва для бакалаврату в одній або декількох галузях знань, вибіркового курсів в галузі підприємництва для отримання ступеня бакалавра в одній або декількох спеціальностях (табл. 2).

Показник відвідування студентами щонайменше одного курсу з підприємництва за даними опитування представників адміністрації ЗВО значно вищий, ніж в цілому в країнах Європи (за даними дослідження GUESSS у 2021 р.), приблизно $\frac{3}{4}$ опитаних ЗВО пропонують такі курси здобувачам вищої освіти.

Отже, результати онлайн-опитування представників адміністрації ЗВО свідчать, що розвиток підприємництва для переважної більшості ЗВО поки що не став пріоритетним завданням. У цілому аналіз відповідей стосовно практик, що існують в ЗВО, показує, що певний досвід підтримки студентського підприємництва накопичений, і він може стати підґрунтям для вдосконалення заходів підтримки студентів-підприємців на рівні ЗВО.

Висновки. Розвиток студентського підприємництва в ЗВО наштовхується на низку проблем, зокрема, зниження якості навчання, викликане відсутністю на заняттях здобувачів вищої освіти, які працюють або займаються своїм бізнесом, браком у них необхідного часу для відвідування навчальних занять. Виходом із ситуації може стати розвиток інтеграції ЗВО та бізнесу, що передбачає спільне планування освітнього процесу, а також розвиток на території ЗВО стартапів, технопарків, бізнес-інкубаторів, що надають значну підтримку малому підприємству на різних етапах його становлення та розвитку за допомогою комплексу необхідних консалтингових, юридичних та інших видів послуг.

Одним із завдань ЗВО має стати активізація проєктно-орієнтованої роботи, спрямованої на зниження впливу особистісних факторів (відсутності бізнес-ідей, остраху розпочинати бізнес на нестійкому ринку, відсутності професійних навичок та знань тощо). Необхідно розробляти комплексний підхід щодо створення нормативно-правової та ресурсної бази підтримки студентського підприємства, розвивати освітні підходи до формування про-

Таблиця 2 – Навчальні заходи підтримки студентського підприємництва, що існують у ЗВО або плануються до запуску в найближчі 1-2 роки, їх частка у відповідях множинного вибору представників адміністрації по групах ЗВО, %

Стан реалізації	Принаймні одна магістерська програма з підприємництва	Принаймні один обов'язковий курс підприємництва для бакалаврату в одній або декількох галузях знань	Принаймні один вибірковий курс навчання в галузі підприємництва для отримання ступеня бакалавра в одній або декількох спеціальностях	Принаймні один обов'язковий курс навчання в галузі підприємництва для отримання ступеня магістра за одноєю або кількома ОПШ	Принаймні один вибірковий курс навчання з підприємництва для здобуття ступеня магістра за одноєю або кількома ОПШ	Спеціальний конкурс для студентів ЗВО на кращий підприємницький проєкт
Топ 50 за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (37 ЗВО)						
Вже впроваджується	63,3	73,3	73,3	73,3	76,7	26,7
Заплановано до запуску	13,3	16,7	13,3	20,0	13,3	53,3
Не реалізується і не планується до запуску	23,3	10,0	13,3	6,7	10,0	20,0
Топ 51-100 за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (30 ЗВО)						
Вже впроваджується	75,7	78,4	86,5	73,0	86,5	29,7
Заплановано до запуску	8,1	2,7	2,7	5,4	5,4	35,1
Не реалізується і не планується до запуску	16,2	18,9	10,8	21,6	8,1	35,1
Топ 101+ за місцем в консолідованому рейтингу-2023 (58 ЗВО)						
Вже впроваджується	53,4	70,7	74,1	62,1	69,0	20,7
Заплановано до запуску	22,4	19,0	15,5	20,7	19,0	53,4
Не реалізується і не планується до запуску	24,1	10,3	10,3	17,2	12,1	25,9
Державні та комунальні (93 ЗВО)						
Вже впроваджується	64,8	74,3	79,0	71,4	79,0	22,9
Заплановано до запуску	16,2	13,3	10,5	14,3	13,3	46,7
Не реалізується і не планується до запуску	19,0	12,4	10,5	14,3	7,6	30,5
Приватні (17 ЗВО)						
Вже впроваджується	50,0	70,0	70,0	50,0	60,0	35,0
Заплановано до запуску	15,0	15,0	15,0	25,0	15,0	55,0
Не реалізується і не планується до запуску	35,0	15,0	15,0	25,0	25,0	10,0
У цілому (110 ЗВО)						
Вже впроваджується	62,4	73,6	77,6	68,0	76,0	24,8
Заплановано до запуску	16,0	13,6	11,2	16,0	13,6	48,0
Не реалізується і не планується до запуску	21,6	12,8	11,2	16,0	10,4	27,2

Джерело: сформовано автором

фесійних компетенцій та культури, а для цього залучати спеціалістів-практиків до розробки навчальних програм з орієнтацією на формування необхідних знань та умінь у здобувачів вищої освіти з підприємництва.

Розвиток підприємницької діяльності у сфері вищої освіти можна розглядати як об'єктивну необхідність та реальність сучасного етапу розвитку суспільства, який дозволяє, з одного боку, покращити матеріальне становище її учасників, з іншого – сприяти формуванню механізму взаємозв'язку ринку праці та ринку освітніх послуг, а також забезпечити потужну соціальну підтримку студентству у майбутньому. Тому розвиток студентського підприємництва має зайняти особливе становище у системі державної політики. Реалізація програми державної підтримки підприємництва, в якій передбачається першочергове залучення молоді, у тому числі студентської, у сферу бізнесу має сприяти вирішенню таких завдань, як формування економічно активної поведінки та підприємницького способу мислення молоді, навичок та мотивації у розвитку малого

бізнесу, а також формування корпоративної культури та корпоративної свідомості.

Підтримка студентського підприємництва необхідна всіх рівнях державного управління. Підприємницька активність студентів опосередковано впливає на показники ефективності ЗВО у найближчій перспективі. Необхідно розвивати підприємницьке середовище ЗВО, яке є важливим чинником впливу на розвиток підприємницьких навичок у здобувачів вищої освіти.

У Європейських університетах науково-педагогічним працівникам дозволено в ЗВО створювати приватні науково-дослідні центри, які є незалежними юридичними особами на території ЗВО. В Україні найважливішим питанням постає створення інноваційної культури саме на такому рівні.

Моніторинг та самооцінювання особливостей студентського підприємницького процесу, факторів формування їхніх підприємницьких намірів є ключем до створення високорозвиненої підприємницької інфраструктури на рівні окремих ЗВО та сфери вищої освіти в цілому.

Бібліографічний список:

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у 2021 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2022. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/12/Dsvsмм_21.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
2. Проблеми та потреби українських підприємств малого та середнього бізнесу в умовах війни. Аналітичний звіт. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. Київ, 2023. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/80706355463e1298fbb50d7.25593072.pdf> (дата звернення: 10.09.2023).
3. Linan F., Rodríguez-Cohard J. C., Rueda-Cantucho J. M. Factors affecting entrepreneurial intention levels. 45th Congress of the European Regional Science Association: "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society", 23-27 August 2005, Amsterdam. The Netherlands, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve. 2005. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/117622/1/ERSA2005_432.pdf (дата звернення: 11.09.2023).
4. Gayle Tzemach Lemmon and Ashley E. Harden Doing Business In Post-Conflict Zones: Why SMEs Are Key. Monday, May 28, 2012. URL: <https://nextbillion.net/doing-business-in-post-conflict-zones/> (дата звернення: 12.09.2023).
5. Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької освіти в системі національної освіти України : монографія. Вінниця : Нова книга, 2010. 416 с.
6. Романовський О.О. Розвиток академічного підприємництва і підприємницьких вищих навчальних закладів в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4491> (дата звернення: 10.09.2023).
7. Слатвінська Л.А. Синергетичний ефект академічного підприємництва для України. Розвиток академічного підприємництва в закладах вищої освіти та наукових установах України: Круглий стіл (м. Київ, 16 травня 2019) / відп. ред. Д.Ю. Чайка. К. 2019. 128 с.
8. Порев С.М. Концепція підприємницьких екосистем і реалії українських університетів. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2018. Випуск 48. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2332/1/8.pdf> (дата звернення: 12.09.2023).
9. Васильєва Т.А., Дерев'яно Ю.М., Лукаш О.А., Магющенко М.М. Освітня екосистема як сучасна модель удосконалення взаємодій у системі «освіта» – «ринок праці». *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2022. № 4. С. 205–212.
10. Плеханова Г.О. Розвиток молодіжного інноваційного підприємництва на базі міжуніверситетських регіональних Start-Up центрів. *Системи обробки інформації*. 2012. № 2(118). С. 209–213.
11. Сірий Є.В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні : монографія. Київ : ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я.О., 2021. 68 с.
12. Верес З. Як IT-компанії створюють інноваційні навчальні програми в українських вишах та навщо це. *Українська правда*. 6 квітня 2019. URL: <https://life.prawda.com.ua/columns/2019/04/6/236445/> (дата звернення: 10.09.2023).
13. Кульчицький І.І., Кульчицький О.І. Можливості і виклики щодо розвитку інноваційних середовищ в університетах та НДІ у контексті євроінтеграційних реформ в Україні. *Розвиток академічного підприємництва в закладах вищої освіти та наукових установах України: Круглий стіл* (м. Київ, 16 травня 2019) / відп. ред. Д.Ю. Чайка. Київ, 2019. С. 5–9.
14. Солесвік М., Лігоненко Л. Проект GUESSS «Глобальне дослідження підприємницького духу студентів»: інсайти розбудови підприємницької освіти та бізнес-акселерації. *Економіка підприємства: теорія і практика : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовтня 2022 р.* / відп. за вип. І. Репіна. М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2022. С. 370–373.
15. Лігоненко Л. Підприємницькі наміри студентів- результати опитування, висновки та роздуми щодо розбудови екосистеми підтримки академічного підприємництва. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф., 30 травня 2022 р.* / Репіна І.М. (голова). М-во освіти і науки України, М-во фінансів України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» Київ : КНЕУ, 2022. С. 221–225.
16. Etkowitz H. Innovation in Innovation: The Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Social Science Information*. 2003. No. 42(3). P. 293–337. DOI: <https://doi.org/10.1177/05390184030423002> (дата звернення: 10.09.2023).
17. Clark B.R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformations. Oxford: Pergamon – Elsevier Science. 1998. 180 p.
18. Johnson W. The Collaboration Imperative: Universities and Industry as Partners in the 21st Century Knowledge Economy. 2006. URL: http://sites.nationalacademies.org/cs/groups/pgasite/documents/webpage/pga_051414.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
19. National Content Standards for Entrepreneurship Education. 2004. URL: <https://www.education.ne.gov/entreped/national-standards> (дата звернення: 10.09.2023).
20. European Commission. A Guiding Framework for the Entrepreneurial and Innovative Higher Education Institution. 2019. URL: <https://heinnovate.eu> (дата звернення: 13.09.2023).
21. Sieger P., Zellweger T., Fueglistaller U. & Hatak I. Global Student Entrepreneurship 2021: Insights From 58 Countries (2021 GUESSS Global Report). 2021. URL: https://www.guesssurvey.org/resources/PDF_InterReports/GUESSS_2021_Global_Report.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
22. Global University Entrepreneurial Spirit Students Survey. URL: <https://www.guesssurvey.org/publications/publications/international-reports.html> (дата звернення: 10.09.2023).

References:

1. Diialnist sub'iektiv velykoho, serednoho, maloho ta mikropidpriemnyctva u 2021 rotsi. Statystychnyi zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2022) [Activity of large, medium, small and micro-enterepreneurship entities. Statistical publication. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/12/Dsvsмм_21.pdf (accessed September 10, 2023).
2. Problemy ta potreby ukrainskykh pidpriemstv maloho ta serednoho biznesu v umovakh viiny. Analytychnyi zvit. Fond "Demokratychni initsiatyvy" im. Ilka Kucheriva (2023) [Problems and needs of Ukrainian small and medium-sized businesses in wartime conditions. Analytical report. Fund "Democratic Initiatives" named after Ilka Kucheriva]. Kyiv. Available at: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/80706355463e1298fbb50d7.25593072.pdf> (accessed September 10, 2023). (in Ukrainian)

3. Linan F., Rodríguez-Cohard J. C., Rueda-Cantuche J. M. (2005) Factors affecting entrepreneurial intention levels. *45th Congress of the European Regional Science Association: "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society"*, 23-27 August 2005, Amsterdam. The Netherlands, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve. Available at: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/117622/1/ERSA2005_432.pdf (accessed September 11, 2023).
4. Gayle Tzemach Lemmon and Ashley E. (2012) *Harden Doing Business In Post-Conflict Zones: Why SMEs Are Key*. Monday, May 28, 2012. Available at: <https://nextbillion.net/doing-business-in-post-conflict-zones/> (accessed September 12, 2023).
5. Romanovskiy O. O. (2010) *Shliakhy vprovadzhennia innovatsii, pidpriemnytstva ta pidpriemnytskoi osvity v systemi natsionalnoi osvity Ukrainy: monohrafiia* [Ways of introducing innovations, entrepreneurship and entrepreneurial education in the system of national education of Ukraine: monograph]. Vinnytsia: Nova knyha, 416 p. (in Ukrainian)
6. Romanovskiy O. O. (2015) Rozvytok akademichnoho pidpriemnytstva i pidpriemnytskykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv v umovakh hlobalizatsii [Development of academic entrepreneurship and entrepreneurial higher educational institutions in the conditions of globalization]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4491> (accessed September 10, 2023).
7. Slatvinska L. A. (May 16, 2019) Synerhetychniy efekt akademichnoho pidpriemnytstva dlia Ukrainy Rozvytok akademichnoho pidpriemnytstva v zakladakh vyshchoi osvity ta naukovykh ustanovakh Ukrainy: Kruhlyi stil [Synergistic effect of academic entrepreneurship for Ukraine Development of academic entrepreneurship in higher education institutions and scientific institutions of Ukraine: Roundtable] / vidp. red. D. Yu. Chaika. Kyiv, 128 p. (in Ukrainian)
8. Porev S. M. (2018) Kontseptsii pidpriemnytskykh ekosystem i realii ukrainskykh universytetiv [The concept of entrepreneurial ecosystems and the reality of Ukrainian universities]. *A collection of scientific works of ChSTU*, vol. 48. Available at: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2332/1/8.pdf> (accessed September 12, 2023).
9. Vasylieva T. A., Derev'ianko Yu. M., Lukash O. A., Matiushchenko M. M. (2022) Osvitnia ekosystema yak suchasna model udoskonalennia vzaiemovidnosyn u systemi "osvita" – "rynok pratsi" [Educational ecosystem as a modern model of improving relations in the "education" – "labor market" system]. *Bulletin of Sumy State University. Economy series*, no. 4, pp. 205–212.
10. Plekhanova H.O. (2012) Rozvytok molodizhnoho innovatsiinoho pidpriemnytstva na bazi mizhuniversytetskykh rehionalnykh Start-Up tsentriv. [Development of youth innovative entrepreneurship on the basis of inter-university regional Start-Up centers]. *Systemy obrobky informatsii*, no. 2(118), pp. 209–213.
11. Siryi Ye. V. (2021) Osoblyvosti rozvytku molodizhnoho pidpriemnytstva ta samozainiatosti molodi v Ukraini: monohrafiia. [Peculiarities of the development of youth entrepreneurship and youth self-employment in Ukraine: monograph]. Kyiv: TsOP "Hlobus" FOP Kravchenko Ya.O., 68 p. (in Ukrainian)
12. Veres Z. (April 6, 2019) Yak IT-kompanii stvoriliu innovatsiini navchalni prohramy v ukrainskykh vyshchakh ta navishcho tse. [How IT companies create innovative educational programs in Ukrainian universities and why]. *Ukrainian Pravda*. Available at: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/04/6/236445/> (accessed September 10, 2023).
13. Kulchytskyi I. I., Kulchytskyi O. I. (May 16, 2019) Mozhlyvosti i vyklyky shchodo rozvytku innovatsiinykh seredovyshev v universytetakh ta NDI u konteksti yevrointehratsiinykh reform v Ukraini. Rozvytok akademichnoho pidpriemnytstva v zakladakh vyshchoi osvity ta naukovykh ustanovakh Ukrainy: Kruhlyi stil [Opportunities and challenges for the development of innovative environments in universities and research institutes in the context of European integration reforms in Ukraine. Development of academic entrepreneurship in institutions of higher education and scientific institutions of Ukraine: Round table] / vidp. red. D.Yu. Chaika. Kyiv, pp. 5–9. (in Ukrainian)
14. Solesvik M., Lihonenko L. (2022) Proekt GUESSS "Hlobalne doslidzhennia pidpriemnytskoho dukhu studentiv": insaity rozbudovy pidpriemnytskoi osvity ta biznes-akseleratsii [The GUESSS project "Global study of the entrepreneurial spirit of students": insights into the development of entrepreneurial education and business acceleration]. *Ekonomika pidpriemstva: teoriia i praktyka: zb. materialiv IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 12-13 zhovnya 2022* / vidp. za vyp. Riepina I. M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana. Kyiv: KNEU, pp. 370–373. (in Ukrainian)
15. Lihonenko L. (2022) Pidpriemnytski namiry studentiv – rezultaty opytuvannia, vysnovky ta rozdzumy shchodo rozbudovy ekosystemy pidtrymky akademichnoho pidpriemnytstva. [Entrepreneurial intentions of students – survey results, conclusions and reflections on the development of an ecosystem supporting academic entrepreneurship]. *Innovatsiine pidpriemnytstvo: stan ta perspektivy rozvytku: zb. materialiv VII Vseukr. nauk.-prakt. konf., 30 travnya, 2022* / Riepina I. M. (holova). M-vo osvity i nauky Ukrainy, M-vo finansiv Ukrainy, DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana". Kyiv: KNEU, pp. 221–225. (in Ukrainian)
16. Etzkowitz H. (2003) Innovation in Innovation: The Triple Helix of University-Industry-Government Relations. *Social Science Information*, no. 42(3), pp. 293–337. Available at: <https://doi.org/10.1177/05390184030423002> (accessed September 10, 2023).
17. Clark B. R. (1998) *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformations*. Oxford: Pergamon–Elsevier Science, 180 p.
18. Johnson W. (2006) *The Collaboration Imperative: Universities and Industry as Partners in the 21st Century Knowledge Economy*. Available at: http://sites.nationalacademies.org/cs/groups/pgasite/documents/webpage/pga_051414.pdf (accessed September 10, 2023).
19. National Content Standards for Entrepreneurship Education (2004). Available at: <https://www.education.ne.gov/entreped-national-standards> (accessed September 10, 2023)
20. European Commission (2019) *A Guiding Framework for the Entrepreneurial and Innovative Higher Education Institution*. Available at: <https://heinnovate.eu> (accessed September 13, 2023).
21. Sieger P., Zellweger T., Fueglistaller U. & Hatak I. (2021) *Global Student Entrepreneurship 2021: Insights From 58 Countries (2021 GUESSS Global Report)*. Available at: https://www.guesssurvey.org/resources/PDF_InterReports/GUESSS_2021_Global_Report.pdf (accessed September 10, 2023).
22. *Global University Entrepreneurial Spirit Students Survey*. Available at: <https://www.guesssurvey.org/publications/publications/international-reports.html> (accessed September 10, 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.09.2023